

Superar la imatge de l'enemic

Tot i que la paraula “enemic” soni una mica forta, la gran majoria de persones patim el fenomen de veure l'altre diferent d'una forma distorsionada. Aquesta eina busca com trobar la forma per a reduir la polarització entre persones i grups enfrontats.

1. Quan aplicar aquesta eina

Aquesta eina és útil en contextos polaritzats, si entre el veïnat hi ha bàndols enfrontats, sigui per motius de fricció entre persones de diferents comunitats culturals, tribus urbanes enfrontades, etc. Donat que la imatge de l'enemic és una percepció que requereix un canvi de mentalitats, superar-la demana una mirada a llarg termini.

L'eina que es presenta en aquest apartat, busca humanitzar l'Altre (altra persona o altra comunitat), buscant els punts en comú que existeixen entre les comunitats enfrontades.

L'eina dels connectors i divisors presentada en aquest apartat és útil per a:

- Identificar punts en comú que puguin posar en contacte grups polaritzats;
- Identificar factors de divisió entre aquests grups polaritzats;
- Planificar formes per a reforçar els factors connectors i debilitar els factors divisors.

Tot i que l'explicació teòrica del mecanisme que porta a tenir imatge de l'enemic es pot aplicar tant a nivell individual com a nivell de grups, l'eina presentada només té sentit en un context grupal, de comunitats enfrontades.

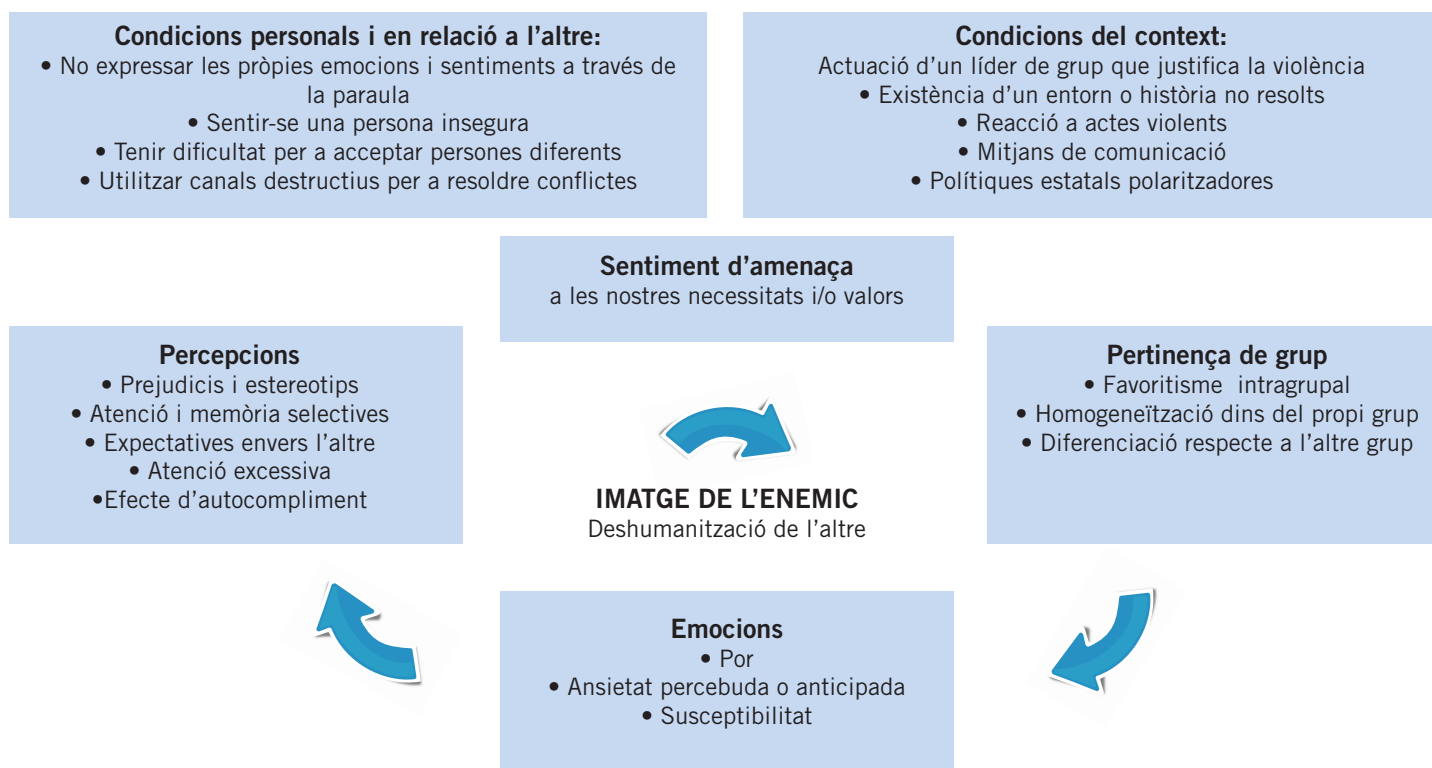
2. En què consisteix?

La imatge de l'enemic és una representació distorsionada de l'Altre originada pel fet de sentir que aquesta persona o grup percebut com a diferent amenaça les nostres necessitats i valors, i això ens porta a discriminar-lo, excloure'l, o fins i tot eliminar-lo.

Tota persona té una sèrie de necessitats, biològiques, d'autonomia, de seguretat o relacionades amb la identitat o els valors. A vegades pot sentir que un 'altre' (un grup diferent del seu) amenaça aquest sistema de necessitats i valors, i algunes condicions personals (inseguretat, por a la diferència, etc.) o del context (instrumentalització) la poden predisposar a veure els altres com enemics.

La imatge de l'enemic provoca emocions (com la por, la ràbia o l'odi), percepcions (estereotips o prejudicis), i reaccions de grup (allunyament progressiu d'un grup de l'altre) que, al seu torn, reforcen la imatge de l'enemic, creant un cercle viciós de sentiment d'amenaça respecte a l'Altre diferent. Aquestes reaccions incrementen la desconfiança i la polarització entre les parts i poden, en el pitjor dels casos, portar a exercir la violència, dificultant així que els conflictes es resolguin de forma constructiva.

Taula 1 Mecanismes implicats en la imatge de l'enemic

Propostes per a deconstruir la imatge de l'enemic:
Algunes pistes per a superar la imatge de l'enemic:

Entendre les causes de fons de l'enfrontament: Quan una situació de conflicte està molt polaritzada, es pot arribar a percebre que 'l'altre és el problema', en comptes de que l'altre és la persona amb qui tinc un problema. Així es pot caure en una espiral de competició i de desqualificació de l'altre, deslligada dels motius inicials que la van originar.

En aquests casos, és útil recordar que hi ha unes arrels del conflicte, unes motivacions que fan que aquesta altra persona s'hagi convertit en el meu enemic. És important, doncs, no perdre de vista que una rivalitat es deu a unes causes de fons, i que la manera de resoldre-la ha de passar no per reforçar la rivalitat amb la persona, sinó resolent el problema d'acord amb les seves causes.

Identificar quines necessitats no satisfetes hi ha al darrera dels discursos xenòfobs: per a resoldre el problema d'acord amb les seves causes de fons, però també perquè un discurs racista sol ser el símptoma

d'una necessitat no coberta, és útil transcendir la imatge externa de confrontació i llegir entre línies la informació que està donant el discurs xenòfob.

“El treball sobre la imatge de l'enemic i els enfocaments de la formació anti-rumors han permès fer la feina de buscar quines necessitats hi ha al darrera del discurs d'odi. Rebre tot els discurs d'odi, i mirar què ens diu aquest discurs més enllà d'allò més explícit. Diferenciar necessitats de postures també ens ha servit”.

Participant, 11 de desembre de 2013

Un discurs xenòfob (“reben totes les ajudes!”) pot ser simptomàtic d'una mancança seria (manca de recursos, insuficiència de l'atenció social). Així, abans que confrontar frontalment un discurs de l'odi, es recomana redirigir-lo cap a la necessitat que té l'usuari o la usuària que el fa tenir aquesta percepció

Humanitzar l'altre: En una situació amb sentiments d'odi molt acusats, la intervenció pot facilitar que l'usuari o usuària millori la seva percepció envers l'Altre. Si bé pot ser natural sentir por o ràbia cap a algú en un moment determinat, aquests sentiments no s'han d'enquistar, ni molt menys traduir-se en reaccions violentes¹.

Per això pot ser útil emprendre accions que facilitin superar la por o la ràbia envers l'Altre, conèixer millor l'Altre per poder empatitzar-hi, reconèixer el dolor de l'Altre, posar l'èmfasi en les similituds amb l'Altre més que en les diferències, perdre la por a la diferència, etc.

3. Eina

En qualsevol context de conflicte, fins i tot aquells més polaritzats, existeixen factors que divideixen (divisors) però també factors comuns (connectors) a les parts enfrontades. Tenir en compte els connectors (per reforçar-los) i els divisors (per debilitar-los), és una forma de posar l'èmfasi en les similituds més que en les diferències, i promoure així la humanització de l'altre.

“El conflicte succeeix a Vilablava [nom fictici], en un barri molt pobre, amb autoconstruccions, i una proporció elevada de població gitana calé. El conflicte es dona en una plaça, on gairebé només hi ha gitanos calés (que juguen a la petanca, i de tant en tant hi ha *jaranes*, alcohol, etc.), i les altres persones del barri senten que no poden accedir al parc, tot i que està previst per altres usos (gronxadors, etc.).

Al voltant de la plaça hi ha dos clubs de petanca, essencialment paios, on per conflictes anteriors, al “jefe” gitano se li ha vetat l'entrada. La part bona és que un parell de jugadors de petanca gitanos molt bons se'ls ha convidat a entrar als clubs, tenen l'uniforme, etc”.

Participant, 11 de desembre de 2012

A l'exemple aportat es poden identificar divisors com els usos diferenciats del parc, o el fet de pertànyer

1. Vegeu fitxa “Centrar-se en les necessitats: la comunicació no violenta”.

a comunitats diferents, però també connectors, com l'interès per jugar a la petanca, l'existència de clubs de petanca que han convidat a gitanos a participar, o aquests mateixos gitanos que entren en relació propera amb persones paias. En efecte els connectors i els divisors poden ser de tipus molt variats, com institucions, espais, interessos, valors, hàbits, símbols, pràctiques i actituds...

Per dur a terme l'exercici, cal portar a terme les següents tasques, preferiblement en grup, per generar més discussió, i que l'anàlisi sigui més ric:

1. Identifica els punts en comú que posen en contacte (connectors) i els factors de divisió (divisors) entre aquests grups enfrontats.
2. Discuteix com la vostra intervenció incideix en reforçar o debilitar cadascun dels connectors i divisors identificats.
3. Pensa quines modificacions es podria fer a la vostra intervenció per a que reforci els elements connectors, i que debiliti els elements divisors.

4. Recursos Addicionals

- Barbero Domeño, Alicia; Vidal Novellas, Carles; Barbeito Thonon, Cécile; Santiago Santiago, Irene (2005) *(De)construir la imatge de l'enemic, Bellaterra: Escola de Cultura de Pau*. Versió electrònica: <http://escolapau.uab.cat/img/programas/educacion/publicacion013c.pdf>
- VVAA (2008) *Manual pràctic per combatre prejudicis i rumors sobre la diversitat ètnica*. Terrassa: Pla Comarcal del Vallès Occidental. http://www.bcnantirumors.cat/sites/default/files/manual_prejudicis_rumors_.pdf
- CDA-Collaborative Learning Projects. *The “Do No Harm” Framework for Analyzing the Impact of Assistance on Conflict: A Handbook*. Boston: CDA. http://www.cdainc.com/cdawww/pdf/manual/dnh_handbook_Pdf.pdf